

19. YÜZYIL SONLARINDA FERİKÖY'DE BULGAR RAHİPLER VE GÜRCÜ RAHİBELER ARASINDA BİLİNMEYEN BİR ARSA ANLAŞMAZLIĞI

Oya Şenyurt

Öz

Feriköy, 19. yüzyılın sonlarında İstanbul'un etnik köken ve dinsel farklılığının çok fazla çeşitlilik gösterdiği bir semttir. Bu dönemde Osmanlı tebaasından Rum ve Ermeni ile Avrupa ülkelerinden gelen yabancıların semtte yaşadığı bilinmekle birlikte, Bulgar ve Gürcülerin varlığı daha az dikkat çekmiştir. Feriköy ve Şişli civarında kamusal yapıları bulunan Ortodoks Bulgarlar ve Katolik Gürcülerin, yönetime ilişkin bir karar sonucunda çatışma içine girmeleri; semt ve kentin tarihine ilişkin bilinmeyen bazı ilginç olaylar dizisini ortaya çıkarmıştır. Feriköy'de Katolik Gürcü Kilisesi'nin bitişiğinde yer alan ve bahçe olarak kullanılan bir arsanın okul yapılması amacıyla Bulgar cemaatine verilmesi hakkında alınan karar; söz konusu iki grubun birbirleriyle zorlu bir mücadelenin içine girmesine sebep olmuştur. Bu makalede, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan bazı belgeler aracılığıyla Bulgar Ruhban Okulu inşa kararının kent mekânını kullanan kişiler arasında yarattığı çatışma süreci ele alınmış, Ortodoks Bulgar rahipler ve Katolik Gürcü rahibeler arasındaki anlaşmazlığın sonucu genel olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Feriköy, Katolik Gürcüler, Katolik Gürcü Manastırı, Ortodoks Bulgarlar, Bulgar Ruhban Okulu.

Prof. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık, Mimarlık Tarihi, oya.senyurt@kocaeli.edu.tr

DOI: 10.17550/akademikincelemeler.381973

Geliş T. / Received Date: 20.01.2018

Kabul T. / Accepted Date: 20.03.2018

Unknown Land Dispute Between Bulgarian Priests and Georgian Nuns at Feriköy at the End of the 19th Century

Abstract

Feriköy is a district where the ethnic origins and religious differences of Istanbul show a great diversity in the late 19th century. In this period, the presence of Bulgarians and Georgians attracted less attention, albeit with the knowledge that Greeks and Armenians from Ottoman citizens, and foreigners from European countries lived in the neighbourhood. The conflict between Orthodox Bulgarians and Catholic Georgians, who have corporate structures around Feriköy and Şişli, as a result of a decision on governance uncovered some unknown and interesting facts about the city and its history. The decision taken about giving a building plot to the Bulgarian congregation for the construction of a school used as a garden located next to the Catholic Georgian Church in Feriköy; caused the two groups to engage in a tough battle with each other. In this article, through the documents in the Prime Ministry Ottoman Archives, the conflict process between the people who use the urban space of the decision to build the Bulgarian Seminary has been considered, and the result of the disagreement between Orthodox Bulgarian Priests and Catholic Georgian Nuns has generally been evaluated.

Keywords: Feriköy, Catholic Georgians, Catholic Georgian Monastery, Orthodox Bulgarians, Bulgarian Seminary.

Giriş

İktidarın kent hakkında aldığı yerleşim kararları, hakkında karar alınan grupların çoğu kez etnik ve dinsel ayrımlarını daha belirleyici hale getiren tepkilere dönüşmekte ve dolayısıyla kent toprağının paylaşımı için verilecek mücadeleye de zemin hazırlamaktadır. Bu makalede ele alınacak konu ise 19. yüzyılın sonlarında İstanbul'da, iktidarın kent küçük bir alanının kullanımı için aldığı kararların, farklı mezhep ve etnik kökenden kişileri nasıl etkilediğini içeren bazı saptamaları içermektedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan belgeler, 19. yüzyılın sonlarında İstanbul'un etnik köken çeşitliliği yönüyle en renkli ve canlı semtlerinden biri olan Feriköy'deki küçük bir arsanın kaderinin belirlenme sürecini, farklı mezhep ve ırka ait din adamlarının bu arsa sebebiyle karşı karşıya gelmelerini ve anlaşmazlıklar içeren olaylar dizisini ortaya çıkarmıştır. Tüm bu mücadeleler kent mekânında varlık gösterecek grupların yöneticilerin kararından vazgeçmelerinde ne denli etkili olabileceğini düşündürmektedir.

Feriköy sakinlerinden olan Gürcü rahibeler ve Bulgar rahipleri karşı karşıya getiren arsaya ilişkin olaylar, Gürcü rahibelerin manastırına bitişik olan ve onlar tarafından kullanılan bir arsanın sultanın iradesi ile Bulgar cemaatine ruhban okulu inşası için bırakılması kararından kaynaklanır. Çoğu kaynakta yer edinmemiş olan bu okulun inşa sürecini içeren kararlar, cemaatler arasında bazı anlaşmazlıkların ve gerilimlerin yaşanmasına sebep olmuştur. İnşa süreçlerinde, perde arkasında kalan ve iki cemaati karşı karşıya getiren olaylar zincirine göz atmak; tarihte kent mekânının kimler tarafından, nasıl paylaşılacağı konusundaki kararların biçimlenmesindeki çeşitliliklerden birini anlayabilmemiz yönüyle önemlidir. Konuyla ilgili olarak Başbakanlık Osmanlı Arşivi kataloglarında yer alan bazı belgeler; yaklaşık yüz yirmi yıl önce Feriköy'ün günümüzdeki yerleşimine kavuşmasında etkili olan aktörlerin mücadelesini ortaya çıkaran ilginç bir hikâyenin yazılmasını da olanaklı hale getirmiştir.

19. Yüzyılın Sonunda Yapıları ve Etnik Çeşitliliği ile Feriköy

Doğu ve güneydoğusunda Kurtuluş, güneyinde Eskişehir ve Yenişehir mahalleleriyle Dolapdere, batısında Feriköy Mezarlığı, kuzeybatısında Baruthane Deresi Yolu ve Piyale Paşa Bulvarı'nın bulunduğu Feriköy

semti, batı ve güney yönlerinde Tatavla (Kurtuluş) sırtlarının eteklerinde yer almaktadır.¹ Bilindiği gibi, Harbiye ve Nişantaşı arasındaki mahallelerin kurulması Abdülaziz Dönemi'ne rastlamaktadır. Bu yeni mahalleler, bugünkü Nişantaşı kavşağına dek uzandıktan sonra doğuya, Teşvikiye'ye doğru dönmüştür. Feriköy'de ise Tatavla'nın yanısıra, ikinci büyük bir yerleşim doğmuştur.²

Semtin adının Osmanlıca “fer’î” sözcüğünden gelebileceği düşünülse de, 1880 başlarına ait 1301 İstatistik Cetveli'nde “Feriköy Mahallesi” olarak geçmektedir. 1910'da ise mahalleden “Feri Kariyesi” diye söz edildiği görülmektedir.³ Bazı kaynaklarda semtin adının Sultan Abdülmecid veya Sultan Abdülaziz döneminde verildiği kaydedilmişse de;⁴ gerçekte yakın zaman içinde elde edilen ve basına yansıyan bilgilerden bu adın; 19. yüzyılın başlarında İstanbul'a yerleşen Fransız Levanten Ferry'lere dayandığı anlaşılmaktadır. 18. yüzyıl başında ticaret ve komisyonculuk yapan ve Toulouse'lu (Fransa'da bir şehir) olan Ferry'ler, 18. yüzyılın sonlarında Osmanlı İmparatorluğu idaresindeki Tinos'a (Ege'de bir ada) gelmiş, Yunan Bağımsızlık Savaşı'nda adanın Osmanlı'nın elinden çıkmasından sonra İstanbul'a yerleşmiştir.⁵ Ailenin İstanbul'daki ilk kuşaktan reisi Pierre Ferry'nin, Yeşilköy'de de evi olmasına rağmen yerleşimin az olduğu Feriköy'de, bugün Latin Katolik Mezarlığı olarak kullanılan alanda bulunan bir av köşkünü satın almasıyla semtin adının ailenin ismiyle birlikte sık duyulmaya başladığı söylenebilir.⁶

1 “Feriköy,” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 3 (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994), 293.

2 Şişli *Rehberi* (İstanbul: Şişli Belediyesi, 1987), 32-33.

3 Arşiv kayıtları üzerinde yapılan incelemelerde 1877 ve 1890 tarihlerine ait iki adet belgede semtten “Feri Karyesi” olarak bahsedildiği belirlenmiştir. İki tarih arasındaki ve 1890 yılından sonraki belgelerde semtin isminin “Feriköy” olarak yer aldığını belirtmek gerekir.

4 Semtin adının Madam Feri'nin sonradan ölen kocasına padişah tarafından bölgedeki geniş arazilerin bağışlanması sebebiyle verildiği diğer bir ifadeyle semtin adının Madam Feri'den kaynaklandığı bilgisi için bkz. “Feriköy,” 293.

5 Hakkı Sabancı, “Feriköy Semtine Adını Veren Fransız Levanten Tüccar Aile: Beş Kuşak Ferry'ler,” *Hürriyet İstanbul*, 1 Şubat 1999, 12.

6 Sabancı, “Feriköy Semtine Adını Veren Fransız Levanten,” 12.

Rinaldo Marmara tarafından yayınlanan ve Fransız Büyükelçisi'ne yazılan bir mektupta; bir tepenin üzerinde kırılık alanda olan Latin Katolik Mezarlığı'nın çevresinin 1872 yılından itibaren çok sayıda konut inşası ile kalabalıklaştığı ve değişmeye başladığı anlatılmaktadır. Bu sebeple R. Marmara, 1850'li yıllarda Feriköy'de yerleşimin olmadığı ve 1870'den sonra semtin kalabalıklaştığı sonucuna varır.⁷ 20. yüzyılın ilk çeyreğinde semtte Ermeni nüfus çoğalmaya başlamış, zamanla Rumların sayısı azalırken yerlerini Türkler ve Ermeniler almıştır.⁸ Reşad Ekrem Koçu yaklaşık aynı tarih aralığında oba çingenelerinin bu semtin kırılığında çadır kurduğundan söz eder.⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgeleri; 19. yüzyılın sonlarına doğru Feriköy'deki vakıf arsalar için yaşanan anlaşmazlıklar ve hak iddialarının mahkemeye yansıdığını ancak aynı zamanda İstanbul'a muhacir akınının yoğunluğu nedeniyle semtteki bazı vakıf arazilerinin ikametgâh alanı olarak değerlendirildiğini ve dönüştürüldüğünü gösterir.¹⁰ Ayrıca, 20. yüzyıl başında semtte Rum, Ermeni ve Gürcüler dışında "tebaa-i ecnebiye" olarak adlandırılan İngiliz, Fransız, İtalyan, Avusturyalı, Belçikalı ve Yunan tebaasından olan oldukça farklı milliyetlere sahip kişiler ikâmet etmekte ve mülk sahibi olarak görünmektedir.¹¹ Bu sebeple de farklı mezhep ve etnik kökenden kişilerin kullanımında olan okullar, mezarlıklar ve dini yapılar bulunmaktadır. Söz gelimi, 1891 yılında Feriköy'de yapılmakta olan "İtalya Hükümet Mektebi"nin tamamlan-

7 Rinaldo Marmara, *Pangaltı: 19. Yüzyılın Levanten Senti* (İstanbul: Şişli Belediyesi, t.y.), 13.

8 "Feriköy," 293.

9 Reşad Ekrem Koçu, "Feriköy," *İstanbul Ansiklopedisi*, c. 10 (İstanbul: Koçu Yayınları, 1971), 5684.

10 Vakıf arsalar hakkında birçok kişinin tasarruf iddiasında bulunduğu ve bu konunun mahkemelere taşındığı belgelerden de anlaşılmaktadır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.), Zabtiye Nezareti (ZB.), Dosya no: 336, Gömlek no: 105. Çıkan anlaşmazlıkları anlatan diğer belgeler için bkz. BOA., Dahiliye Mektubi Kalemi (DH.MKT.), Dosya no: 967, Gömlek no: 52. BOA., Şûrâ-yı Devlet (ŞD.), Dosya no: 830, Gömlek no: 20. Ayrıca vakıf arazilerine muhacir yerleşimi için bkz. Ali Şenyurt, "20. Yüzyıl Başlarında Feriköy'deki Vakıf Arazilerinin Dönüştürülmesi," *Mimarlık ve Yaşam Dergisi*, sy. 2 (2017): 153-163.

11 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.), Bâb-ı âli Evrak Odası (BEO.), Dosya no: 3133, Gömlek no: 234963 ve BEO., Dosya no: 3144, Gömlek no: 235772 ve Dosya no: 3262, Gömlek no: 235772.

ması için istenen izin verilmiştir.¹² 1903 yılında köklü, asil bir İtalyan aileden gelen Bartolomeo Giustiniani adlı Levanten, İstanbul'un Bommonti semtinde, 4000 metrekarelik bir alanda büyük bir binanın inşaatına başlamış ve 1909 yılında binanın yapımı bittiğinde, Giustiniani bu yapıyı ve hemen önünde bulunan arsayı, o zamanlar Osmanlı'nın başkenti olan İstanbul'da yaşayan İtalyan ailelerin çocuklarının eğitim görmeleri için Salezyen Topluluğu'na bağışlamıştır¹³. Aynı yıl, Salezyen Cemaati¹⁴ okulu açıp, İtalyan İlkokulu ve Sanat Meslek Okulu adıyla faaliyete geçirmiştir. 1939 yılına kadar bu biçimde hizmet veren yapı, günümüzde özel okul olarak faaliyetlerine devam etmektedir.¹⁵

1914 yılında Feriköy'de Katolik Gürcü Kilisesi Sokağı'ndaki iki arsaya Salezyen rahipleri tarafından eytamhane (yetimhane) inşa edilmesi için izin verilmiştir.¹⁶ Ayrıca, semtte Kağıthane Caddesi üzerinde Latin ve Protestan mezarlıkları ile Bayır Sokak'ta Rum Ortodoks mezarlığı bulunur.¹⁷ 16. yüzyılın ortalarında kullanılmaya başlayan ve 1615 yılından itibaren Hıristiyanların resmi mezarlığı olan Taksim'deki yerin giderek yetersiz kalması nedeniyle Hıristiyanlar 1852 yılında Osmanlı Devleti ile bir anlaşma imzalayarak Taksim'deki mezarlık alanına karşılık Feriköy'den bir yer kabul etmişler ve mezarlıklarını Feriköy'e taşımışlardır.¹⁸ Bununla birlikte, Kırım Savaşı sırasında ölen 10.000 Fransız askerinin Şişli'deki Fransız Hastanesi'nin bitişiğindeki mezarları da Sıhhiye Müfettişi Vitalis Efendi gözetiminde buradan taşınarak Feriköy'deki Latin Mezarlığı'na getirilmiştir.¹⁹ Rinaldo Marmara, Fe-

12 BOA., Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MV.), Dosya no: 67, Gömlek no: 10.

13 <http://www.evrin.k12.tr/tr/okulumuzu-taniyin/tarihcemiz/> (25.12.2017).

14 Salezyenler veya Don Bosco'nun Salesyenleri (Latince: Societas Salesiana Sancti Joannis Don Bosco, kısaca SDB), İtalyan Aziz Giovanni Don Bosco tarafından kurulmuş Hıristiyan Katolik tarikattır. 1859 yılında uzun yıllar kendisi ile beraber bulunan 17 genç yardımcısı ile beraber Aziz Salesli Fransis adına kurulmuştur.

15 Okulun tarihçesi için bkz. <http://www.evrin.k12.tr/tr/okulumuzu-taniyin/tarihcemiz/> (25.12.2017).

16 BOA., BEO., Dosya no: 4301, Gömlek no: 322520.

17 BOA., BEO., Dosya no: 4479, Gömlek no: 335889.

18 Nur Akın, *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera* (İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2002), 149.

19 BOA., DH.MKT., Dosya no: 1611, Gömlek no: 85.

riköy'deki Latin cemaatinin çekirdeğini oluşturan Katolik kurumları şöyle sıralar: La Paix Hastanesi ve bu hastanedeki rahibelerin meslek okulu, Gürcü rahibelerin okulu ve manastırı, Gürcü pederlerin manastırı ve kilisesi, Petites Soeurs des Pauvres rahibelerinin düşkünler evi, Frères de la Doctrine chrétienne Saint-Jean Chrysostome manastırı ve okulu, Gürcü Immaculée-Conception okulu.²⁰ Semtte Bulgar cemaatinin alanlarına göz atılacak olunursa 1911 yılında Bulgar cemaatinin Sakızağacı Caddesi Ortaçeşme Sokağı'ndaki arsayı mezarlık olarak kullanmasına,²¹ 1924 yılında ise Bulgar cemaatine ait kabristana çan kulesi olan kâgir bir kilise yapılmasına izin verildiği görülür.²²

19. yüzyılın sonlarından itibaren küçük bir sanayi semti gibi görünen Feriköy'de 1870'lerde bir baruthanenin varlığı bilinmektedir.²³ Ayrıca, 1900-1901 tarihlerinde İstanbul'daki Feshane dışında Feriköy'de özel girişimle ikinci fes fabrikası açılmıştır. Bu fabrikanın kimler tarafından kurulduğu ve ne kadar hizmet ettiği bilinmemektedir.²⁴ 1899 yılında Misak Gaytancıyan ve Mihran Efendiler tarafından Feriköy'de bir çorap fabrikası tesis edildiği tespit edilmektedir.²⁵ 1903 tarihli evrakta ise, Feriköy'de sucuk fabrikasının varlığından söz edilir.²⁶ Feriköy'ün 19. yüzyılın sonlarında oldukça değerlendirilen arsalarıyla, Galata ve Pera çevresine eklenerek yeni yerleşim ve sanayi bölgesi olarak görülmesinin etkisiyle Osmanlı iktisadi tarihinin en önemli özel sektör yatırımlarından biri olan Bomonti Bira Fabrikası 1890 yılında bu semtte

20 Rinaldo Marmara, *Bizans'tan Günümüze İstanbul Latin Cemaati ve Kilisesi* (İstanbul: KitapYayınevi, 2006), 140, 144.

21 BOA., İrade Adliye ve Mezahib (İ.AZN.), Dosya no: 105, Gömlek no: 4.

22 BOA., MV., Dosya no: 256, Gömlek no: 2.

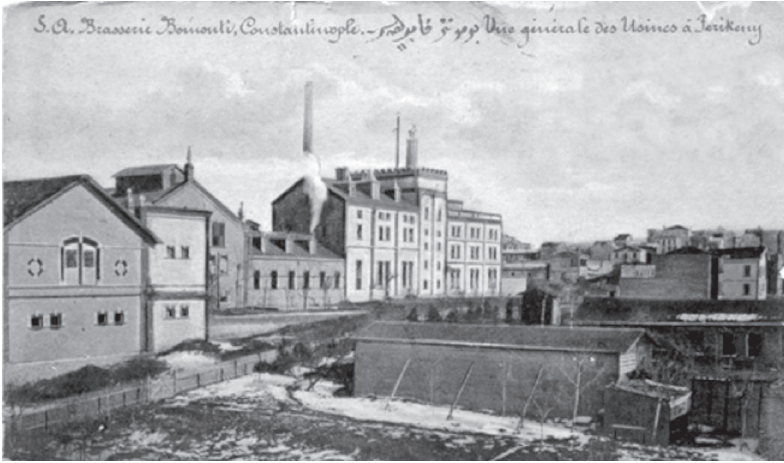
23 1900-1901 yıllarına tarihlenen ve özel teşebbüsle faaliyete geçen fes fabrikasının kimler tarafından kurulduğu, ne kadar devam ettiği tespit edilememiştir. Faaliyetini sonlandırmasında Avusturya fesleri ile rekabete dayanamamasının etken olduğu tahmin edilmektedir. Bkz. Hüsni Kınaylı, "Feriköy Fes Fabrikası," *İstanbul Ansiklopedisi*, c. 10 (İstanbul: Koçu Yayınları, 1971), 5686.

24 Kınaylı, "Feriköy Fes Fabrikası," 5686.

25 BOA., BEO., Dosya no: 1318, Gömlek no: 98783.

26 BOA., Yıldız Perakende Evrakı Zabtiye Nezareti Belgeleri (Y.PRK.ZB.), Dosya no: 27, Gömlek no: 15.

kurulmuştur.²⁷ Geniş arazilerin varlığı dışında Feriköy'deki ucuz işgücü, 1892 yılında Bomonti Bira Fabrikası'nın Feriköy'de açılmasını sağlayan etmenler içinde sayılabilir. Bu fabrika sonrasında, 1923 yılında Mısırlı Trikotaj, 1926'da Yenen Şark Çikolata, Yeni Türk Mensucat, Nestle Çikolata fabrikalarının faaliyete geçtiği söylenebilir.²⁸



Bomonti Bira Fabrikası (İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, Kartpostallar Krt_004576).

Ancak sıhhi şartlar ve yaşam biçimi açısından sık sık sorunlarla karşı karşıya gelinmesi nedeniyle semtin bir Ortaçağ kasabası görüntüsüne büründüğünü söylemek mümkündür. 1889 yılına ait bir belge,²⁹ Feriköy semti halkından bazılarının evlerinde besledikleri ve gündüzleri sokaklara saldıkları domuzlarının evlerin lağımalarını tahrip ederek, sağlığı tehlikeye soktuklarını bildirir. Belgede, konuyla ilgili şikâyetler doğrultusunda Şehremaneti'nin önlem alması hakkında uyarıda bulunulur.³⁰ Feriköy'de mahalle arasında beslenen domuzların sebebiyet

27 Gülsün Tanyeli ve Deniz İkiz, "İstanbul'da Bir Endüstriyel Miras Örneği: Bomonti Bira Fabrikası," *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi* 7, (2009): 110.

28 Şişli Rehberi, 58.

29 BOA., DH.MKT., Dosya no: 1644, Gömlek no: 16.

30 BOA., DH.MKT., Dosya no: 1644, Gömlek no: 16.

verdiği zararlardan sıkça söz edilmektedir.³¹ Semtteki domuz kesim yerlerinde kesilen domuzların kanlarının ve dışıklarının içme suyuna karışması semt halkını rahatsız eden bir durum yaratmıştır.³² Buna rağmen semt sakinleri içinde domuz kesim yerlerinin işletilmesi konusunda kararlılık olduğu görülür.³³



1932 yılına ait bir fotoğrafta Feriköy Nestle Fabrikası'nda çalışanlar (İ.B.B. Atatürk Kütüphanesi Fot. No: Bel_Mtf_001297).

Semtte sportif faaliyetler için 1919 yılında Feriköy Gençlik Kulübü kurulmuştur.³⁴ Farklı milletlerden, dinlerden ve mezheplerden kişilerin bir arada olması ve dolayısıyla farklı işlevlere ve topluluklara hizmet eden yapıların bulunması, fabrikaların varlığı, küçük çapta domuz yetiştiriciliği; 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başlarında semtin ana özelliklerini oluşturan unsurlar içinde sayılabilir. Feriköy'deki bu etnik çeşitlilik

31 BOA., Dahiliye İdari Kısım Belgeleri (DH.İD.), Dosya no: 46, Gömlek no: 28.

32 BOA., DH.MKT., Dosya no: 1804, Gömlek no: 91.

33 İstavri İstavridi tarafından işletilen Şişli Çiftecevizler'deki domuz kesim yerinin kapatılması nedeniyle Feriköy Bomonti Fabrikası arkasında aynı şahıs tarafından bir kesim yeri inşası için talepte bulunulmuştur. Bkz. BOA., DH.MKT., Dosya no: 1148, Gömlek no: 88.

34 Hakkı Göktürk, "Feriköy Gençlik Kulübü," İstanbul *Ansiklopedisi*, c. 10 (İstanbul: Koçu Yayınları, 1971), 5686.

içinde olayın örgüsünü daha iyi anlayabilmek için Katolik Gürcüler ile Ortodoks Bulgarların semtteki varlıklarına göz atmak yararlı olacaktır.

Feriköy'ün Etnik Çeşitliliği İçinde Katolik Gürcüler

Osmanlı ülkesindeki Müslüman Gürcülerin çoğunluğu 1877-1878 savaşı sırasında, Batum ve çevresindeki ilçelerden göç etmiştir. Göçen nüfusa Birinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan yeni göçler eklenmiştir.³⁵ İstanbul'daki Katolik Gürcülerin bir topluluk olarak varlık göstermesi, Şişli-Bomonti'deki Gürcü Katolik Kilisesi'nin kuruluşuna dayanır.³⁶ Feriköy semtinde yer alan bu kilise zaman içinde Katolik Gürcülerin ihtiyaç duyduğu ek yapılarla bir manastıra dönüşmüştür. Böylelikle İstanbul'daki yöneticisiz cemaat bu semtte toplanmaya başlamıştır.³⁷ Dolayısıyla, bugün İstanbul'da Gürcistan'ın ve Gürcü toplumunun etkinliğinden ya da kültürünün temsilinden söz ediliyorsa, bunda Katolik Gürcü keşişlerin kurduğu Feriköy Gürcü Kilisesi ve ek yapılarının oluşturduğu manastırın büyük rolü vardır.³⁸

Bilinmeyen bir tarihte meçhul bir hayırsever tarafından Feriköy'deki Gürcü Katolik Kilisesi'nin inşa edilmesi için 1230 arşın büyüklüğünde bir arsanın bağışlandığını anlatan Elisabed Maçitidze; bu arsanın yanı sıra Petre Harisçiraşvili ve öğrencilerinin kendi olanaklarıyla bir başka arsayı daha satın aldığını belirtir.³⁹ Böylelikle Feriköy'de 1861

35 Eugenio Dallegio D'allesio, İstanbul *Gürcüleri*, çev. Fahrettin Çiloğlu (İstanbul: Sinatle Yayınları, 2003), 19.

36 Fahrettin Çiloğlu, "Gürcüler," *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 3 (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994), 453.

37 D'allesio, İstanbul *Gürcüleri*, 31.

38 Elisabed Maçitidze, "İstanbul'daki Gürcü Katolik Kilisesi," *7. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Bildiriler IV* İstanbul'da *Sanat: Mimari, El Sanatı, Resim, Müzik* (2011): 191-192.

39 Elisabed Maçitidze'ye göre 10 Şubat 1861 tarihinde Papa'nın İstanbul'daki delegesi Monsinyor Brunioni, Petre tarafından kurulmuş derneğe resmi tüzel kişilik hakları verdi. Bu tüzel kişilik hakkını kazanmanın ancak manastır için bir arsaya sahip olunması halinde mümkün olduğunu belirten yazar, arşiv belgelerinde meçhul bir hayırsever tarafından kilisenin inşa edilmesi için 1230 arşın büyüklüğünde bir arsa bağışlandığını ifade eder. Yazarın tam bir tarih vermemesi nedeniyle, anlattıklarından arsanın 1861 yılında bağışlandığına ilişkin kesin bir çıkarım yapmak zordur. Ayrıca, arşiv belgelerinde yazılanlardan söz ettiğini belirten Maçitidze, bu belgelerin ne olduğuna dair bir açıklama yapmamıştır. Maçitidze, "İstanbul'daki Gürcü Katolik Kilisesi," 191.

yılında Gürcü Katolik Kilisesi inşa edilmiştir. Kilisedeki bütün ayinlerin ve ibadetlerin Gürcü dilinde olmasının, kilisenin kurulduğu dönem için önemli bir olay olduğunun kaydedilmesi gerekir. Kısa süre sonra kilise ve ek yapılarına ufak bir ruhban okulu da eklenmiştir.⁴⁰ Bu yapıların kendine ait bahçesi ve kütüphanesi de bulunmaktadır.⁴¹ Ancak Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgelerine göz atıldığında, kilise yapısının 19. yüzyılın sonunda yeniden inşa edilmesi için girişimde bulunulduğu bilgisine rastlanır. Bu inşaat işinin gerçekleştirilmesi için 1886 yılında Katolik Ermeni Patrikliği piyango çekilişi yapmayı talep etmiştir.⁴² Bu tarihten sonra inşaatla başlanmış olduğu anlaşılmaktadır. 1895 yılında yazılmış belgelere göz atıldığında yapının iki yıldır inşa edildiği belirtilir. Bu sebeple kilisenin inşaatına 1893 yılında başlandığı söylenebilir.⁴³

Ancak, Feriköy'de inşa edilmekte olan Gürcü Katolik Kilisesi'nin biçim ve boyut açısından kurallara aykırı bulunması nedeniyle 1895 yılında inşaatı durdurulmuştur.⁴⁴ Kilisenin ek yapılarından olan papaz ve zangoç odaları ile diğer mekânlar inşaat izni alınmadan yapıldığından Altıncı Belediye tarafından kilise inşaatı tatil edilmiştir. Ayrıca kilisenin inşası için yazılan fermada yapının boyu 20 m., genişliği 14 m., yüksekliği 15 m. olarak kaydedilmişse de yapının keşfi sırasında boyunun 38,78 m., eninin 17.30 m., yüksekliğinin 28 metreye ulaştığı tespit edilmiştir.⁴⁵ İnşaatın devam etmesi için bir arzuhal kaleme alan Gürcü Katolik Kilisesi başpapazı Stefan, ölçüleri verilen bu yapının kilise olmadığını, kiliseye ek yapılar olduğunu kaydetmişse de fermana kayıtlı olan “çizimlere ve biçime” uygun olmadığı anlaşılmıştır. Kilise olarak gösterilen yerin zemin katta bir koridordan ibaret olduğu, binanın yüksek ve manastır tarzında yapıldığı ve İstanbul'da örneği olmayan bir biçimde bazı odaları içerdiği düşünülmüştür.⁴⁶

40 Maçitidze, “İstanbul'daki Gürcü Katolik Kilisesi,” 191-192.

41 D'allesio, *İstanbul Gürcüleri*, 44-45.

42 BOA., A.MKT.MHM, Dosya no: 488, Gömlek no: 23.

43 BOA., İ.AZN., Dosya no: 13, Gömlek no: 29.

44 BOA., İ.AZN., Dosya no: 13, Gömlek no: 29.

45 BOA., İ.AZN., Dosya no: 13, Gömlek no: 29.

46 BOA., İ.AZN., Dosya no: 13, Gömlek no: 29.

Ancak bu biçimde inşaatı durdurulan yapı nedeniyle, papaz ve hademelerin kış mevsiminde açıkta kaldıklarını ifade eden Gürcü Katolik Kilisesi başpapazı Stefan, bir başka arzuhalıyla kilise ek yapılarının inşaat izninden muaf tutularak yönetimin merhamet etmesini istemiştir.⁴⁷ 1895 yılında söz konusu arzuhalin sonuç getirdiği görülür ve Feriköy’de ruhsatlı olarak inşa edilen binanın eksikliklerinin tamamlanmasına izin verilir.⁴⁸ Buna rağmen kilise emsâl gösterilerek bu tip izin dışı mekân eklemeleri ile “şekil ve ebadı” fermana uygun olmayan binalara gerekenin zamanında yapılması için belediye yetkilileri uyarılmıştır.⁴⁹ İstanbul Atatürk Kitaplığı’ndan elde edilen 1913 yılına ait bir fotoğraf, yapının inşasından sonraki durumunu gösterir. Böylelikle, 1861 yılında temelleri atılan kilisenin ortadan kalktığı ve inşası 19. yüzyıl sonunda başlayan bir kilise yapısının günümüze kadar geldiği sonucuna varılır.



1913 yılına ait bir kartpostalda Feriköy Gürcü Katolik Kilisesi (N. D. De Lourdes de Constantinople/edit.: F. Loeffler. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, Demirbaş: Krt_013874, Yer numarası: 1913).

47 BOA., Şûrâ-yı Devlet (ŞD.), Dosya no: 774, Gömlek no: 5.

48 BOA., DH.MKT., Dosya no: 416, Gömlek no: 25.

49 BOA., BEO., Dosya no: 603, Gömlek no: 452115.

Feriköy'de Ortodoks Bulgarlar

İstanbul'daki Bulgar cemaatinin varlığı, 1453 yılında Osmanlıların İstanbul'u almasından sonra geçimlerini sağlamak için kente göç etmeleriyle ortaya çıkar. Bulgarlar çoğunlukla İstanbul'un sur dışında, Haliç kıyılarında, Boğaziçi, Çatalca ve Terkos çevresindeki köylerde ikâmet etmişlerdir. Irgat olarak sultanların, paşaların atlarına bakma görevini üstlenen Bulgarlar, voynuk⁵⁰ olarak onların çiftliklerinde çalışırlardı.⁵¹ Bunun dışında İstanbul'da zerzevatçılar, abacılar ve sütçülerin çoğu Bulgarlardan oluşmaktaydı. Hristo Brizitsov, Şişli'nin "bir Bulgar Mahallesi" olduğundan söz ederek; ana cadde üzerindeki apartmanlarda çok az Bulgar'ın ikâmet etmesine rağmen, çoğunun yan sokaklarda yaşadığını anlatmıştır⁵²

Osmanlı döneminde İstanbul'da ikâmet eden Bulgarlar, 19. yüzyılın ortalarına kadar Fener'deki Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne bağlı kiliselerde ibadet etmekteydi.⁵³ 11 Mart 1870 yılında çıkarılan bir fermanla bağımsız Bulgar kilisesinin kurulmasına izin verilmiştir. Oluşturulan bu yeni kilise ile ilişkili olarak Fener Rum Patrikliği bünyesinde kalmak suretiyle iç işlerinde özerk bir Bulgar Eksarhlığı kurulmuştur.⁵⁴ İlk eksarhhane binası yine Bulgarların yoğun olarak varlık gösterdikleri Ortaköy'de yer almaktaydı. Binanın geçirdiği yangın sonrasında, Şişli semtinde bir yapı satın alınmış ve eksarhhane binası olarak kullanılmıştır.⁵⁵ 19. yüzyılın sonlarında Bulgarların, Şişli'de eksarhhaneye bağlı bir kilisesinin yanı sıra o dönemde Şişli'nin kırsal bölgesi olarak görülen (bugün Darülaceze Caddesi adı verilen cadde üzerinde)

50 Hristiyanlardan, özellikle Bulgarlardan oluşturulan, savaş zamanı ordunun ve yüksek komutanlarının atlarına bakan, barışta sarayın ahır hizmetlerinde çalıştırılan bir sınıf asker.

51 Ahmet Hezarfen, "Bulgarlar (Osmanlı Dönemi)," *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 2 (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994), 330.

52 Hristo Brizitsov, İstanbul'dan *Mektuplar: Bulgar Gazetecinin Gözüyle 1932'de Şehir*, çev. Hüseyin Mevsim (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016), 82-83.

53 Konstantin Veliçkov, İstanbul'dan *Hatıralar (1870-1890)*, çev.: Hüseyin Mevsim (İstanbul: Kitap Yayınevi 2017), 24.

54 Veliçkov, İstanbul'dan *Hatıralar (1870-1890)*, 24.

55 Brizitsov, İstanbul'dan *Mektuplar*, 83.

bir hastanesi, ruhban okulu, İstanbul'un pek çok semtinde okulları ve Feriköy'de mezarlıklarının yer aldığı tespit edilmektedir.⁵⁶ Bulgarların, 19. yüzyılın sonlarında Şişli ve Feriköy çevresinde varlık göstermelerindeki en önemli sebep; Eksarhane, Bulgar Hastanesi ve Bulgar Ruhban Okulu'nda görevli olmalarıdır. Bulgar cemaatine ait adı geçen tüm bu yapılar aracılığıyla ayakta kalma istenci, Bulgarların bir topluluk halinde Şişli ve çevresine yerleşmesinde önemli bir itici güç olmuştur.



Şişli Bulgar Eksarhlığı (http://bnr.bg/tr).

Bulgarlara ait ilk inşa edilen okul yapısı ise Bulgarca kaynaklarda “Kevgir (Kâgir)” olarak geçen binadır. Aynı zamanda “Metoh” adı da verilen binanın yapımına, 1849 yılında Stefan Bogoridi'nin İstanbul Bulgar cemaatinin ihtiyaçları için bağışladığı Haliç kıyısındaki iki katlı yalısının bulunduğu parselin batı ucunda başlanmıştır.⁵⁷ Osmanlı

⁵⁶ İlk açılan Bulgar okulu Sveti Stefan Kilisesi'nin karşısındadır. Daha sonra Hasköy, Kasımpaşa, Topkapı, Langa, Kumkapı, Tatavla (Kurtuluş) ve Beyoğlu'nda açılmıştır. Bkz. Ahmet Hezarfen ve Ahmet Mülayim, “Bulgar Okulları,” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 2 (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994), 329.

⁵⁷ Veliçkov, İstanbul'dan *Hatıralar (1870-1890)*, 25.

belgelerinde papaz evi olarak geçen, 25 odalı “Kevgir”in inşasındaki başlıca amaç; İstanbul üzerinden kutsal topraklara giden Bulgar hacıların konaklayabilmelerine imkân sağlamak, ayrıca bir kültür kurumu oluşturmaktır. Bulgarların Osmanlı payitahtındaki başlıca irfan yuvası olarak gördükleri bu okul, 1857 yılında Kevgir’in birinci katında açılmıştır.⁵⁸ Hakkında daha az bilgiye sahip olunan, Şişli’de Bulgar Hastanesi bitişiğindeki Bulgar Ruhban Okulu ise inşaat öncesi süreci ve yer seçiminde karşılaşılan sorunlar çerçevesinde bu makalede inceleme altına alınmıştır.



Haliç kıyısında yer alan ilk Bulgar okulu “Kâgir (Metoh)” (Veliçkov, 2017: 70).

Yerleşim Kararlarının Biçimlenmesi ya da Etnik Köken ve Mezhep Farklılığının Kent Mekânında Karşılaşması

Osmanlı İmparatorluğu’na yerleşmelerinden kısaca söz edilen Ortodoks Bulgar ve Katolik Gürcü cemaatlerinin din adamları farklı mezheplere sahip iki milleti temsil etmeleri bağlamında, Feriköy’ün dinsel ve etnik çeşitliliği içinde, bir arsa meselesi yüzünden karşı karşıya gelmişlerdir. 19. yüzyılın sonlarında Feriköy ve Şişli civarında kaydı olmayan ve resmi izin altında yapılaşma bulunmayan çok sayıda arsanın varlığı düşünüldüğünde,⁵⁹ sultanın iradesiyle aynı arsayı kullanmaları uygun görülen Gürcü ve Bulgar din adamlarının aralarındaki anlaş-

58 Veliçkov, İstanbul’dan *Hatıralar (1870-1890)*, 25.

59 Ayrıca, bu kayıtsız ve boş arazilerden maddi çıkar sağlamaya çalışan bazı mühendisler ile sahtekârların işbirliği yaparak halkı kandırdığı belirtilmektedir. BOA., BEO., Dosya no: 1157, Gömlek no: 86716.

mazlıklar ve konunun çözüm süreci, ilginç bir kent hikâyesinin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Bu kent hikâyesinin başlangıcı olarak tespit edilen evrağın, 2 Ramazan 1311/9 Mart 1894 yılında Şehremaneti'nden Sadaret'e yazıldığı anlaşılmaktadır. Buna göre, Feriköy'de Bulgar Mektebi inşa edilmek üzere ihsan edilen arsanın, Hazîne-i Hâssa-i Şahane Nezâreti'nden alınan haritası gönderilmiş ve söz konusu arsanın boş olduğu ve 62.000 kuruş değeri bulunduğu Altıncı Belediye (Beyoğlu Belediyesi) tarafından bildirilmiştir.⁶⁰ Ayrıca, Bulgar Eksarhlığı'nın inşa edeceği mektep için Feriköy'de ayrılan arsa, 4160 zira olarak belirlenmiştir.⁶¹ 1894 yılının Ekim ayında Hazine'ye yazılmış bir evrakta ise Bulgar Eksarhlığı'nın açacağı okul için Feriköy'deki arsanın gerekli işlemlerinin ertesi akşam kadar tamamlanması ve okulun Cumartesi günü temel atma töreninin yapılmasının irade ile emredildiği anlaşılmaktadır.⁶² Eksarhlığın yapılacak temel atma töreninde belediye memurlarının bulundurulması için bir talebi de olmuştur.⁶³

Bu belgelere bakılarak, ölçüsü ve değeri belirlenen arsaya Bulgar mektebi inşasının sorun yaratmayacağı hakkında bir yargıya varmak mümkünse de Bulgar Eksarhlığı'nın temel atma töreninde memur bulundurulması talebi, bazı olayların çıkacağı düşüncesiyle bir önlem mahiyetinde gerçekleşmiştir. Tüm işlemler ve inşa süreci için yapılan hazırlıklar sırasında arsayı okullarının teneffüs alanı olarak kullanan Gürcü manastırı ve kilisesinin rahibeleri tarafından süren çalışmalara müdahale edilerek yapı işleri sorunlu bir sürece doğru evrildiğinden, bu talebin önemli bir geçerliliği olduğu görülmektedir. Feriköy'de inşa edilecek Bulgar Mektebi'nin temel mahallerini ölçmek için gelen amele işbaşısı Pasko ile Peravaşa tarafından çekilmiş olan ipin okul yapılacak arsanın yanında olan Gürcü Kilisesi Kız Mektebi baş öğretmeni Sesil tarafından birkaç yerinden kesilmesi ve Fransız Mektebi rahipleriyle rahibelerinden bazılarının söz konusu temel mahallerini

60 BOA., BEO., Dosya no: 756, Gömlek no: 56637.

61 BOA., BEO., Dosya no: 489, Gömlek no: 36631.

62 BOA., BEO., Dosya no: 488, Gömlek no: 36590.

63 BOA., BEO., Dosya no: 489, Gömlek no: 36631.

toprakla doldurmasıyla inşaat engellenmeye çalışılmıştır. Yapılan müdahale kuşkusuz yönetimin tepkisini çekmiş ve belgelerde uyarıcı bir dille “*bu gibi münasebetsizliklere meydan verilmemesi için oraya bir karakol yapılması*” gerektiği bildirilmiştir.⁶⁴ 13 Ekim 1894 yılında yazılmış bir belgede bu müdahale, Gürcü Fransızlardan birkaç rahibenin Bulgarların getirmiş oldukları rençberlerle, “*küçük bir dırıltı çıkarılmış*” olduğu biçiminde yorumlanmıştır. Öte yandan, komşu oldukları arsaya, Bulgar okul binasının inşasını istemeyen Gürcü rahibeler, yaptıkları karşı duruşu güçlendirmek için Fransa Sefareti'nin himâyesine sığınmış ve taraftar toplamaya çalışmışlardır.⁶⁵ Feriköy'de ikâmet eden ve Katolik mezhebine bağlı çeşitli milletlerden, Fransız, İtalyan ve Avusturyalıların katılımıyla bir mazbata düzenlemeye koyulmuşlardır.⁶⁶ Gürcü rahibelerin manastırlarının yanında yer alan bu arsaya sahip çıkışları; sadece inşa faaliyetlerini engellemek için ipin kesilmesiyle sınırlı kalmamış, yapılmasına karar verilen karakolun yerinin tayini için gönderilen jandarma kumandanına da karşı gelinerek gerilim sürdürülmüştür. Durum, Zabtiye Nezareti'ne bildirilerek müdahalenin ortadan kaldırılması için sefarete tebligat yapılması ve sonuca ilişkin bildirim istenmiştir.⁶⁷

Önlem alınmasına yönelik emre rağmen, Gürcü rahibelerin okul ve manastırlarının yakınındaki arsa için verdikleri mücadele devam etmiştir. 1895 yılının Ocak ayında Gürcü rahibeler tarafından Hariciye'ye yazılmış bir evrakta; Feriköy'de bulunan söz konusu arsanın, mektep ve manastırları bitişiğinde bulunması nedeniyle uzun süreden beri arsayı bahçe halinde kullandıkları kaydedilmiştir.⁶⁸ Bu arsanın okul inşa edilmek üzere, Bulgar milletine verilmiş olmasının mektepleri için sorun yaratacağını ifade eden Gürcü rahibeler; arsanın kendilerinde kalması talebini içeren bir arzuhali, arsanın yakın çevresini gösteren haritalarla birlikte sunmuşlardır (Çizim 1, 1a, 1b). Rahibelerin sundukları haritalarda, Bulgarlarla anlaşmazlığa düştükleri arsanın arkasında ve

64 BOA., BEO., Dosya no: 496, Gömlek no: 37200.

65 BOA., Y. PRK.ZB., Dosya no: 14, Gömlek no: 47.

66 BOA., Y. PRK.ZB., Dosya no: 14, Gömlek no: 47.

67 BOA., BEO., Dosya no: 511, Gömlek no: 38289.

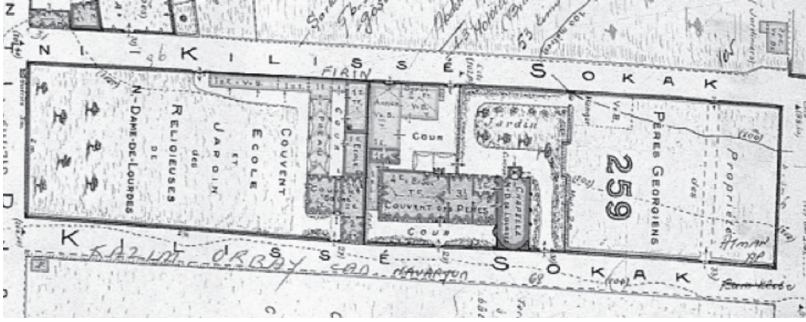
68 BOA., BEO., Dosya no: 552, Gömlek no: 41363.

önünde yer alan tüm parsellerin, Gürcü rahip ve rahibelere ait olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Gürcülerin sahip çıktıkları ve anlaşmazlık yaratan bu arsanın Bulgarların eline geçmesi durumunda, o bölgede yalnızlaşacakları yerleşim planındaki ana kararlarla anlaşılır hale gelmektedir. Ancak yönetim bu noktayı pek fazla dikkate almayarak, Gürcülerden arsanın alınması karşılığında onlara bir başka taraftan arsa vermeyi önermiştir. Ayrıca belgelerde, rahibelerin ikâmet ettikleri 1600 ziralık yapı alanını terk ettiklerinde manastırlarına bağlı bulunan arsa karşılığında başka bir yer verileceği söylenmiştir ancak bu iki teklif de kabul görmemiştir. Bununla birlikte, hem inşaata hem de güvenliği sağlamaya çalışan memurlara karşı gelen Gürcü rahibelerin davranışlarından yönetimin hoşnut olmadığı da anlaşılmaktadır. Rahibelerin söz konusu arsaya müdahaleye hakları olmadığını düşünen yönetim, konu hakkındaki kararın tartışılmasını da uygun bulmamıştır.⁶⁹

Arsa konusundaki anlaşmazlık devam ederken, Gürcü rahibelerin Feriköy’de yaşayan Katolik mezhebine mensup kişilerden imza toplama işini sonlandırdıkları ve imzaların bulunduğu dilekçeyi 1895 yılının Ekim ayında Sadaret’e sundukları görülür. Feriköy semti sakinlerinin konuyla ilgili düşüncelerini içermesi bağlamında önemli sayılabilecek bu belgede, bir “*Bulgar Ruhban Mektebi ile satıhhanesi*” inşa edilmesi meselesinin “*Sadaret’e arz edilmesi gereği*” ile kaleme alındığı anlatılmaktadır. Semt sakinlerinin imzalarıyla son bulan belgede, mahallede üç hastane ve iki “*Notre-Dame de Lourdes*” manastırı bulunduğu bilgisi verilerek, yapılacak olan Bulgar Okulu’nun, mahal- lenin nüfusunu arttıracığı belirtilir. Dilekçe sahipleri bu sebeple bir ruhban grubu için oluşturulacak olan okulun, kız mektebinin komşusu olmasını, “*hıfzıssıhhaca*” sakıncalı bulmakta ve konunun “*gayet nazik bir ahlak meselesini*” de ortaya çıkaracağını ifade etmektedirler. Sonuç olarak tüm tebaanın ve reyanın, kız okulunun yanında erkek ruhban okulunun olmasına karşı olduğu vurgulanmıştır.⁷⁰

69 BOA., BEO., Dosya no: 552, Gömlek no: 41363.

70 BOA., BEO., Dosya no: 756, Gömlek no: 56637.



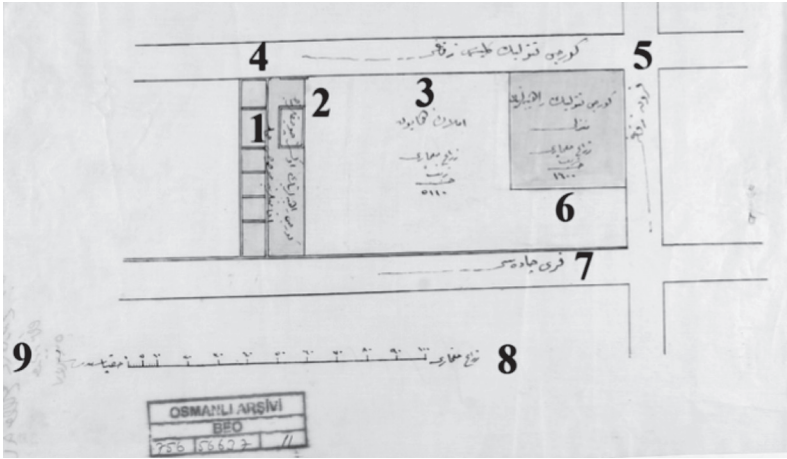
Pervititch Haritası'nda Feriköy Gürcü Manastırı, ek yapıları ve bahçesi (Pervititch, t.y.).

Mahalle sakinlerinin imzaladığı bu dilekçe ile anlaşmazlığa sebep olan konunun; Katolik Gürcülere ait mabet ve okulun arasında kalan arsanın elde edilmesi gibi maddi bir amaç içermediği anlaşılmaktadır. 1895 yılında Feriköy'de Gürcü rahibeleri adına başrahibe Filomi Gozolati tarafından yazılmış bir evrak, anlaşmazlığın mezhepler ve cinsler arası farklılıktan kaynaklanan bir karşılaşma halinden olduğunu destekleyen bir açıklama içermektedir.⁷¹ Buna göre, Gürcü Katolik rahibelerine, Ortodoks sınıfın erkek ruhban komşuluğu uygun bulunmamıştır. Ayrıca bu evrakın, arsa üzerindeki inşaatın bir süre tatil edildikten sonra yeniden başlatılması nedeniyle kaleme alındığı görülmektedir. Gürcü baş rahibesi, bu arsanın 35 yıldan beri kiracısı ve talibi olduklarını ifade etmiştir.⁷² Gürcülere ait ticari amaçlı bir derneğin olması ve onların bu dernekten elde ettikleri gelirlerin Gürcü Cemaati ortak vakfına aktarılması⁷³ Feriköy'deki arsanın satın alınması konusunda Gürcülerin ellerini güçlendiren önemli bir destektir.

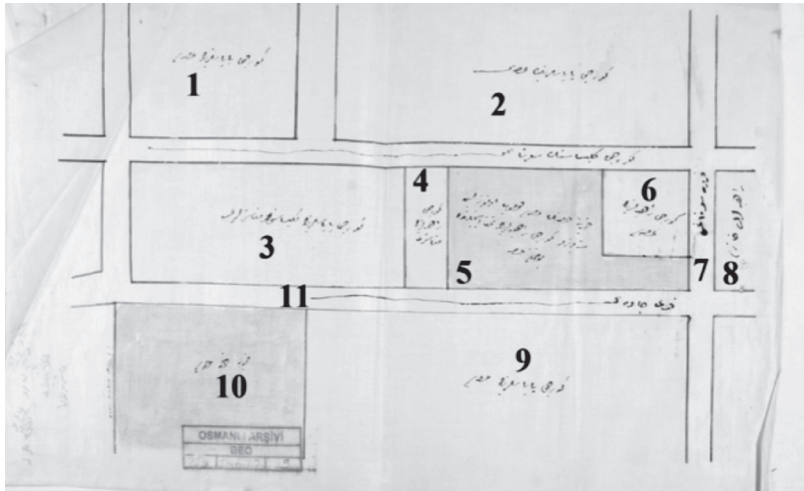
71 BOA., BEO., Dosya no: 756, Gömlek no: 56637.

72 BOA., BEO., Dosya no: 756, Gömlek no: 56637.

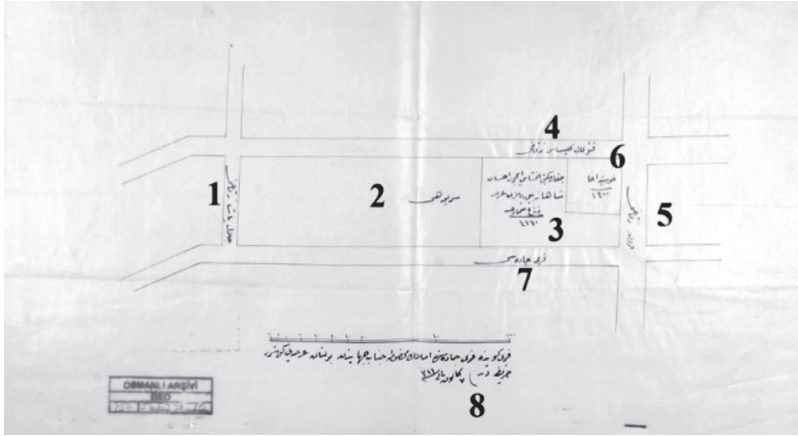
73 Maçitidze, "İstanbul'daki Gürcü Katolik Kilisesi," 194.



Çizim 1: 1.-2. Gürcü rahiplerinin öksüz çocuklarının ikâmetlerine mahsus mahalli, 3. Emlâk-i hümayûn zirâ'-ı mimârî terbi'an 5110, 4. Gürcü Katolik Kilisesi Sokağı, 5. Fırın Sokağı, 6. Gürcü Katolik rahibelerinin menzili zirâ'-ı mimârî terbi'an 1600, 7. Feri Caddesi, 8. Zirâ'-ı mimari 1-100 mıkyasıdır, 9. Fi 9 Şevval sene 1313/12 Mart 1312 tarihinde Adliyyeye Tezkire 56637 (BOA., BEO., Dosya no: 756, Gömlek no: 56637).



Çizim 1a: 1. Gürcü papazlarının arsası, 2. Gürcü papazlarının arsası, Gürcü Kilisesi'nin Sokağı, 3. Gürcü papazlarının kilisesinin manastırları, 4. Gürcü rahiplerinin manastırı, 5. Hazine-i Hassa'nın arsası olup otuz beş seneden beri Gürcü rahiplerinin taht-ı isticârında bulunan arsa, 6. Gürcü rahibelerinin arsası, 7. Fırın Sokağı, 8. Rahibelerin hanesi, 9. Gürcü papazlarının arsası, 10. Hazine-i Hâssa arsası, 11. Feri Caddesi. (BOA., BEO., Dosya no: 756, Gömlek no: 56637).



Çizim 1b: 1.Celal Paşa Sokağı, 2. Serpohi, 3. Bulgar Mektebi inşası için ihsân-ı şahane buyurulan arsa zirâ-ı mimarî 4160 zirâ', 4. Katolik Kilisesi Sokağı, 5. Fırın Sokağı, 6. Hurşid Ağa 1600, 7. Feri Caddesi, 8. Feriköyü'nde Feri Caddesi'nde emlak-i mahsusa-i Cenâb-ı cihaniden bulunan arsayı gösterir haritadır. Fi 7 Kanunusani sene [1]311/19 Ocak 1896. (BOA., BEO., Dosya no: 756, Gömlek no: 56637).

Planlardan da anlaşılabilceği gibi arsa,⁷⁴ Gürcülere ait eytamhane ve manastırın arasındadır ayrıca Hazine'nin izniyle duvar içine alınarak uzun süreden beri belirli bir kira karşılığı çocukların teneffüs alanı olarak kullanılmaktadır. "İmmakolata Gürcü Rahibeleri Cemiyeti"nin 1894 yılında sunduğu arzuhal üzerine, arsanın cemiyet tarafından satın alınmasına sultan izin vermiştir. Ancak bu izinden üç ay sonra, cemiyetin arsa bedelini sağlamak üzere uğraş verdiği sırada, arsanın bir papaz mektebi inşa edilmek üzere Bulgar Eksarhlığı'na verildiği haberi ortaya çıkmıştır. Gürcü rahibeleri tarafından üzüntü verici olarak nitelenen bu haberin önemli bir etki bıraktığı dile getirilmiştir.

Bulgar Eksarhlığı tarafından başlatılacak inşa süreci ve arsaya temel taşının konulacağı günün akşamında, geç bir saatte, Portakal Mikail

74 Arsa, "İmmakolata Gürcü Rahibeleri Cemiyeti"nin (belgede "İmmakola" olarak geçer, bu kelime Katolik inancında Meryem Ana'nın günahsız gebeliği anlamındaki kutsal gün anlamına gelmektedir) idaresi altında olan eytamhane ve manastırın arasındadır.

Paşa'nın (1842-1897)⁷⁵ Gürcü rahibelerinin bulunduğu manastıra gelip saat 11'den gecenin 4'üne kadar rahibeleri ikna etmeye çalışması da olayı ilginç hale getirmektedir. Bulgar Okulu inşası hakkında rahibelerin rızasını almaya çalışan paşaya durumun kabul edilemez olduğu söylenmiştir.⁷⁶ İkna çabalarının boşa gittiğini gören paşa, sadece temel atma töreninin yapılmasını istemiş ve tören yapıldıktan bir gün sonra Bulgar cemaatine Hazine'den bir başka mahal verilerek anlaşmazlık konusu arsanın Gürcü rahibelerine bırakılacağına nazır sıfatıyla söz vermiştir.⁷⁷ Bununla birlikte, paşa sözlü teminat ile yetinmeyerek, Gürcü rahibelerin düzenledikleri bir senedi imzalamalarını teklif etmiştir. Törenin yapılmasından sonra senede, "*Bulgar kavmine bir başka mahalde bir arsa verileceği*" hakkındaki şartın ilavesi konusunda rahibeler ısrar etmişse de paşa onları ikna ederek rahibelere bir nazır ve insan sıfatıyla verdiği sözle yetinmelerini ve kendisine güvenmeleri gerektiğini söylemiştir.⁷⁸ Oysa inşaatın devam ettiğini gören rahibeler, sonradan fazla iyi niyet gösterdiklerini düşünmüşlerdir.⁷⁹

İnşaatın devam etmesi sebebiyle Gürcü rahibeler böyle bir mahalde ikâmetlerinin mümkün olamayacağını yeni bir arzuhal yazarak kaleme almışlardır.⁸⁰ Sadarete yapılan yazılı başvurularının yeniden dikkate alınmasını dileyerek, hem cinsiyet farkı hem de mezhep farkı olan bu iki grubun yan yana olmalarından ortaya çıkacak bazı uygunsuzlukların göz ardı edilmemesi istenmiştir. Bulgar ruhbanlarını "*muhalif bir grup*" olarak niteleyen rahibeler, aynı yerde bulunmaları halinde her iki taraf için düzen ve dirlik sağlanmasının mümkün olamayacağını ifade ederler. Bu sebeple ya arsanın Bulgar Eksarhlığı'nın kullanımına bırakılmaması ya da padişaha ve hükümete sadık davranan Gürcü rahibelerin bir başka mahale nakledilmeleri için yeni bir talep

75 II. Abdülhamid döneminde Hazine-i Hassa Nazırlığı (Maliye Bakanlığı) yapmıştır. Şişli'deki Ermeni Katolik Mezarlığı'nda yatmaktadır.

76 BOA., BEO., Dosya no: 756, Gömlek no: 56637.

77 BOA., BEO., Dosya no: 756, Gömlek no: 56637.

78 BOA., BEO., Dosya no: 756, Gömlek no: 56637.

79 BOA., BEO., Dosya no: 756, Gömlek no: 56637.

80 BOA., BEO., Dosya no: 756, Gömlek no: 56637.

geliştirirler.⁸¹ Dönemin Katolik Patriği Azaryan Efendi ise Bulgarlara mektep inşası için bırakılmak istenen söz konusu arsanın ölçülerine ve kıymetine uygun olarak bulunacak bir başka arsanın bedelinin, Gürcü rahibeler tarafından verileceğini bildirmişti.⁸²

Konuyla ilgili belgelerin izi sürüldüğünde, 1896 yılı Mart ayına ait bazı belgelere rastlanır ve konuyla ilgili anlaşmazlığın devam ettiği görülür. Feriköy'de padişah tarafından verilen arsaya Bulgar Okulu inşasına engel olan ve Adliye ve Mezahip Nezareti'ne⁸³ davet edildikleri halde gelmeyen Gürcü rahibeler⁸⁴ ayrıca Ermeni Katolik Patrikliği'nin nasihatlerine cevap olarak isteklerinden vazgeçmeyeceklerini ve mahkemeye de başvuruda bulunmayacaklarını bildirmişlerdir. Yabancı tebaaya bağlı buldukları için patrikliğin üzerlerinde bir hak ve yetkisi olmadığını belirterek karşı duruşlarını sürdürmüşlerdir. Bununla birlikte, Bulgar Okulu inşa edilmesi hakkındaki iradeden sonra, arsayı terk ederken memnuniyetsiz ayrılmamaları için 150 Liralık çekin senet karşılığında Gürcü rahibelere verildiği ortaya çıkmış ve bu sebeple yönetim tarafından rahibelerin hiçbir sıfatla inşaata engel olmaya hakları olmadığı beyan edilmiştir.⁸⁵

Sonuç

Mektep inşa edilecek arsa hakkında Bulgarlar ve Gürcüler arasındaki anlaşmazlığa ilişkin belgelerin başlangıç noktasının 1894 yılına dayandığı düşünüldüğünde bu tarihten sonraki üç yıllık süreç içinde anlaşmazlığın sürdüğü ve arsanın kullanım hakkına kimin sahip olacağına dair bir sonuca ulaşılamadığı söylenebilir. 17 Mart 1897 yılına gelindiğinde, Bulgar Mektebi için Feriköy'deki arsadan vazgeçildiği ve buna karşılık arsa arayışlarının Şişli semtinde sürdürüldüğü tespit edilmektedir. Aramalar olumlu sonuç vermiş ve Hasköy Caddesi'nde inşa edilen Bulgar Hastanesi'nin yakınında, satın alınacak bir arsaya

81 BOA., BEO., Dosya no: 756, Gömlek no: 56637.

82 BOA., BEO., Dosya no: 721, Gömlek no: 54005.

83 Osmanlı İmparatorluğu'nda, bugünkü anlamda Adalet Bakanlığı'nın işleriyle ve ayrıca azınlıkların mezhep ve ayrıcalık işleriyle uğraşan bakanlık.

84 BOA., BEO., Dosya no: 756, Gömlek no: 56637.

85 BOA., BEO., Dosya no: 755, Gömlek no: 56613.

okul yapısının inşa edilmesi için izin istenmiştir.⁸⁶ Böylelikle, Feriköy Katolik Gürcülerinin ibadet alanları ve kamusal yapıları için verdiği mücadele arsanın kendilerinde kalmasıyla sonuçlanmıştır.



Şişli Bulgar Ruhban Okulu (Kostandov, 2011, s. 83).

Diğer taraftan, 19. yüzyıl sonlarında ve 20. yüzyıl başlarında Katolik Gürcülerin Feriköy’deki dinsel görünürlüklerini oldukça etkili biçimde yöneten kilisenin faaliyetleri, sadece Feriköy’de değil civar semtlerden de duyulmuştur. “Gül Panayırı” adı verilen kutlamalarda kiliseden çıkarılan tasvirlerin müzisyenler eşliğinde sokaklarda dolaştırılmaları

86 BOA., BEO., Dosya no: 921, Gömlek no: 69030.

ve sultana ait marşı söylemeleri zabtiye kayıtlarında yerini almıştır.⁸⁷ Diğer bir evrakta ise Feriköy'de yangın çıktığı sanılarak semte Beyoğlu itfaiye taburu ve mahalle tulumbacılarının geldiği kaydedilmiştir. Ancak ateşin Feriköy Katolik Gürcü Kilisesi civarında Hıristiyanların “Ateş Gecesi” kutlamaları için yakıldığı anlaşılmıştır.⁸⁸ Çizim 1a'da görüldüğü gibi, anlaşmazlık konusu olan arsanın bulunduğu parsel dışında, bu parselin etrafını saran diğer parseller de Gürcü kilisesinin mensuplarına aittir. Günümüzde de yapılarıyla söz konusu alanda varlık gösteren Gürcü Katolik Kilisesi, anlaşılabilirliği gibi Osmanlı'nın son dönemlerinde Feriköy'deki Katolik topluluğun dini ayinlerini yöneten ve semtte görünürlüğü olan bir merkez oluşturmuştur.

Bu sebeple, 19. yüzyıl sonlarında mülkiyet hakkı tanımsız bir arsa için iktidara gösterdikleri tepki genel olarak “etnik merkezcilik” ve “etnik grup kapanması” kavramlarıyla açıklanabilir. Etnik merkezcilik, dışarıdakiler hakkında beslenen kuşkuyla birlikte başkalarını kişinin kendi kültürüne dayanarak değerlendirmesidir. Aslında bütün kültürler bir dereceye kadar etnik merkezci; etnik-merkezçiliğin kalıp yargılarıyla düşünme eğilimiyle birleştiğini görmek kolaydır. Etnik-merkezcilik ve grup kapanması ya da etnik grup kapanması sıklıkla birlikte ortaya çıkar. “Kapanma” grupların kendilerini ötekilerden ayıran sınırları koruma sürecine işaret eder. Bu sınırlar, bir etnik grubu başkalarından ayıran farklılıkları keskinleştiren dışlama araçlarıyla oluşmaktadır. Bu tür araçlar arasında gruplar arası evliliği sınırlamak ya da yasaklamak, toplumsal temas ya da ticaret gibi ekonomik ilişkilere sınır getirmek ve etnik gettolarda olduğu gibi grupların fiziksel olarak birbirlerinden ayrılması bulunmaktadır.⁸⁹

Toplumsal temas ve fiziksel olarak birbirinden ayrılma isteği içinde olan Katolik Gürcülerin müdahaleleriyle Bulgar cemaati, 1894 yılından itibaren Şişli'de birkaç defa arsa satın alarak ayrı bir alanda varlık göstermeye başlamıştır. Bu arsalar bugün İstanbul'un Hürriyet Tepesi

87 BOA., Y. PRK.ZB., Dosya no: 22, Gömlek no: 73. Belge tarihi 16 Mayıs 1315 (28 Mayıs 1899).

88 BOA., Y. PRK.ZB., Dosya no: 28, Gömlek no: 35.

89 Anthony Giddens, *Sosyoloji*, çev. Cemal Güzel (İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2008), 543.

mevkesinde, günümüzün Darülaceze Caddesi ile İstanbul Çevre Yolu arasında kalan bölgede yer almıştır. 19. yüzyılın sonlarında, İstanbul'un Avrupa yakasının Taksim'de son bulunduğu dikkate alındığında merkezden bir hayli uzakta, toplam 75.000 metrekare alan; Eksarh I. Yosif adına tescil edilmiştir. Satın alınan arazide bulunan binalardan bir tanesi tamir edilmiş, büyütülmüş ve gereken biçimde tefrişi yapılarak Bulgar Hastanesi'ne bitişik bir yapıda "Bulgar Ruhban Okulu" adıyla hizmete açılmıştır.⁹⁰ İşgal yıllarında işgal kuvvetleri tarafından kullanımı istismar edilen yapı, daha sonra yanmıştır.⁹¹

90 Georgi P. Kostandov, *İstanbullu Bulgarlar ve Eski İstanbul: Geçmişten Günümüze Osmanlı Bakiyesi Bulgarlar Üzerine Bir Araştırma:1800-2000* (İstanbul: Kreatif, 2011), 94, 97.

91 Brizitsov, *İstanbul'dan Mektuplar*, 84.

Kaynakça

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.) Belgeleri:

Sadaret Mühimme Kalemî Evrakı (A.MKT.MHM.),
Bâb-ı âlî Evrak Odası (BEO),
Dahiliye İdari Kısım Belgeleri (DH.İD.),
Dahiliye Mektubi Kalemî (DH.MKT.),
İrade Adliye ve Mezahib (İ.AZN.),
Meclis-i Vükela Mazbataları (MV),
Şûrâ-yı Devlet (ŞD.),
Yıldız Perakende Evrakı Zabtiye Nezareti Belgeleri (Y. PRK.
ZB.),

Kitap ve Makaleler

- Akın, Nur. *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera*. İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2002.
- Brizitsov, Hristo. *İstanbul'dan Mektuplar: Bulgar Gazetecinin Gözüyle 1932'de Şehir*. Çeviren Hüseyin Mevsim. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016.
- D'allesio, Eugenio Dallegio. *İstanbul Gürcüleri. Çeviren Fahrettin Çiloğlu*. İstanbul: Sinatle Yayınları, 2003.
- _. "Feriköy." *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 3: 293. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı'nın Ortak Yayını, 1994.
- "Evrîm Koleji". <http://www.evrîm.k12.tr/tr/okulumuzu-taniyin/tarihcemiz/>. (25.12.2017). İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sanal Arşivi. (25.12.2017).
- Giddens, Anthony. *Sosyoloji*. Çeviren Cemal Güzel. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2008.
- Göktürk, Hakkı. "Feriköy Gençlik Kulübü." *İstanbul Ansiklopedisi*. 10: 5686-5687. İstanbul: Koçu Yayınları, 1971.
- Hezarfen, Ahmet. "Bulgarlar (Osmanlı Dönemi)." *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 2: 330-331. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994.
- Hezarfen, Ahmet ve Ahmet Mülayim. "Bulgar Okulları." *Dünden Bu-*

- güne İstanbul Ansiklopedisi*. 2: 329. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994.
- Kınaylı, Hüsnü. “Feriköy Fes Fabrikası.” *İstanbul Ansiklopedisi*. 10: 5686. İstanbul: Koçu Yayınları, 1971.
- Kostandov, Georgi P. *İstanbullu Bulgarlar ve Eski İstanbul: Geçmişten Günümüze Osmanlı Bakıyesi Bulgarlar Üzerine Bir Araştırma 1800-2000*. İstanbul: Kreatif, 2011.
- Maçitidze, Elisabed. “İstanbul’daki Gürcü Katolik Kilisesi.” *7. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Bildiriler IV İstanbul’da Sanat: Mimari, El Sanatı, Resim, Müzik*, (2011): 189-196.
- Marmara, Rinaldo. *Pangaltı: 19. Yüzyılın Levanten Semt*. İstanbul: Şişli Belediyesi, t.y.
- Marmara, Rinaldo. *Bizans’tan Günümüze İstanbul Latin Cemaati ve Kilisesi*. İstanbul: KitapYayınevi, 2006.
- Pervititch, Jacques. *Sigorta Haritalarında İstanbul*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, t.y.
- Sabancı, Hakkı. “Feriköy Semtine Adını Veren Fransız Levanten Tüccar Aile: Beş Kuşak Ferry’ler.” *Hürriyet İstanbul*, (1999): 12.
- Şenyurt, Ali. “20. Yüzyıl Başlarında Feriköy’deki Vakıf Arazilerinin Dönüştürülmesi.” *Mimarlık ve Yaşam Dergisi* 2, (2017): 153-163.
- _. *Şişli Rehberi*. İstanbul: Şişli Belediyesi, 1987.
- Tanyeli, Gülsün ve Deniz İkiz. “İstanbul’da Bir Endüstriyel Miras Örneği: Bomonti Bira Fabrikası.” *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi* 7, (2009): 109-121.
- Veliçkov, Konstantin. *İstanbul’dan Hatıralar (1870-1890)*. Çeviren Hüseyin Mevsim. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2017.